

Educatieve heemtuin Hertog Karel

(Wilsele-Putkapel bij Leuven België)

Kris van Ingelghem

In Vlaanderen kennen we geen heemtuinbeweging en geen schooltuincultuur zoals in Nederland. Er zijn wel een aantal zeer goede voorbeelden maar deze zijn slechts plaatselijk bekend. Het aardgasnatuurfonds heeft vooral in stedelijke omgeving tijdelijk projecten gefinancierd. De laatste jaren lijkt er ook wat in beweging te komen maar door gebrek aan projectondersteuning en coaching in de scholen zal het nog lange tijd duren voor er echt een merkbare verandering komt. In methodescholen lijkt er meer interesse te bestaan dan in het gangbare onderwijs. Hopelijk kunnen de bestaande projecten andere mensen inspireren. Met de heemtuin Hertog Karel wil dit alvast aardig lukken.

Naar een heemtuin in de school

In de basisschool Hertog Karel bestond er in het laatste studiejaar al een lange traditie van moestuinieren. Via een project met het WWF kon er ook een vijvertje worden aangelegd.

De school heeft de luxe van over een zéér groot terrein te beschikken. Het overgrote deel is grasveld waarvan een redelijk stuk hoogstamboomgaard. Deze werd een aantal jaar geleden hersteld en deels omzoomd met een houtkant.

Het terrein had nog heel wat mogelijkheden die onbenut bleven. Al langer met het idee spelende om een educatieve heemtuin uit te werken ging ik in 2002 voor de eerste maal mee op Springzaad tweedaagse in Maastricht. Als natuurgids en overtuigd heemtuinier leek het me een interessante kans om in de school te starten met de uitbouw van het project.

Na toestemming van de directie kwam er een infomoment voor alle leerlingen en hun leerkrachten. Met dia's van reservaten, heemtuinen en schooltuinen hebben we een aantal mogelijkheden voorgesteld. Op de

vraag om per klas een aantal ideeën en wensen voor te stellen reageerden maar twee klassen. Met een beperkte stuurgroep van drie leerkrachten en twee ouders hebben we dan een plan uitgewerkt vanuit een evenwichtig en pedagogisch door-dacht concept. Het gemis aan over-leg met het volledige leerkrachten-team bleef lange tijd nadelig. Zo bleven er veel vragen, onduidelijkhe-den en bedenkingen met bijhorende weerstanden bestaan.

In de winter van 2002/2003 gaf het eerste leerjaar de aftrap met het planten van een 80-tal inheemse bomen. Er werden toen ook een aantal hagen gepland door het tweede leerjaar dat er sindsdien peter van is. Het **tuiniersgedeelte** werd machinaal geplagd en met de zoden hebben we met het derde een plaggenwal gesta-peld aan de noord-en oostzijde van de akker. Voor de **akker** kozen we een drieslagstelsel. In het gedeelte dat normaal in rust gaat zaaien we

Het vierde studiejaar zorgt voor de **kruidentuin**. Ze wieden, planten en oogsten. Er is gekozen voor keuken- en geneeskrachtige kruiden. Ze worden aangevuld met enkele doorlevende groenten en oude industriege-wassen zoals wede, wouw, wevers-kaarde en saffloer. Ook hier zijn ze per twee verantwoordelijk voor een perceeltje. Ze maken ook zelf een fiche per plant met foto's en wat uit-leg over gebruik en andere wetens-waardigheden.

Voor vaderdag maken ze een krui-denazijn in een keurig versierde fles. In de **bijentuin** staat een bijenhotel met als bovenverdieping een vogel-restaurant.

Heel wat nectar- en stuifmeelplanten kregen er al een plaats. Hartgespan, stokroos en teunisbloem zorgen voor heel wat insectenbezoek. Een puintuintje met oude baksteen en kalkmortel zorgt voor heel wat schuilplaatsjes en een stenig milieu voor muurplanten.

Het derde jaar draagt hier zorg voor.

Op het einde van het tweede werk-jaar hadden we de mogelijkheid om de **poel** te laten uitgraven door de stedelijke dienst openbare werken. De poel is afgedicht met rubberfolie. We brachten een zandsubstraat aan en aan de westzijde is er een ruime moerassige zone met dotterbloem, koekoeksbloem, kruipend zenegroen en zegges. Er is ook een brede oeverzone. Het eerste jaar is er kik-kerdril uit mijn eigen poel ingebracht met massa's bruine kikkertjes tot gevolg. Het water bleef goed op peil

Plan

We onderscheiden drie grote delen. In één deel kunnen de leerlingen **tuinieren**. Het omvat een vrij grote bio-moestuin, een akker, een kruidentuin en een bijentuin.

Een tweede deel is voorzien voor actief of rustig **spel**: een podium met zodenbanken, een creahoek met natuurmateriaal en potten en pannen, twee speelheuvels, een labyrint met wilgenhut en een zit-kring met stammetjes. Deze zones zijn verdeeld langs de randen van het terrein. Een laatste deel is het **natuurdeel**. Dit wordt beheerd zoals in een reservaat en er is gekozen om er enkel met inheemse planten te werken. Het omvat een hooilandje met amfibieënpoel dat via een ruige zoom overgaat in een boshoek.

De totale oppervlakte van het project is ongeveer 25 are.

vlas om vergrassing te voorkomen. Dit sluit ook aan bij de methodes van het "veranzaden" die het klas-sieke drieslagstelsel opvolgden door het verbouwen van industriege-wassen in het braakgedeelte.

Het peterschap van de **moestuin** is in handen van het eerste studiejaar. Per twee onderhouden ze een gedeel-te waarin ze zaaien én planten. Het perceel wordt afgedekt met een dikke compostlaag om de lichtkiemers uit de zaadbank af te dekken.

Ingewaaide zaden die ontkiemen kun-nen door de losse structuur van de bovenlaag ook eenvoudiger gewied worden. De kleuters die overgaan naar de lagere school komen ook elk jaar suikermaïs en zonnebloemen planten die ze zelf hebben voorge-zaaid. Deze planten zullen hen verwel-komen in het begin van het volgende schooljaar. Oost-Indische kers zorgt voor een goede bodembedekking.

en is zeer helder. In de eerste jaren zijn er wel heel wat draadalgen die dienen verwijderd te worden. De poel zit boordevol leven: kikkers, padden, salamanders, libellen, wanten, kevers, haften, allen vonden ze reeds hun weg naar de nog jonge poel.

Wie een put graaft heeft ook een heuvel (of zelfs twee) zodat ook de **speelheuvels** er kwamen. De kleinste is beplant met hazelaars die voor een mooi tunneffect zullen zorgen. Door de grootste gaat een grote buis. Hij is aan één zijde trapvormig. Hier komen ook nog enkele speel-aanleidingen. Aan de westkant van het hooiland werd ook een speelta-lud opgeworpen. Deze zorgt samen

heel wat akkerdistel op het terrein. Langs de randen in de houtkant groeide heel veel grote brandnetel. Het beheer hiervan bracht een boel onvoorzien extra werk met zich mee. Het hooiland maakt via een bloemrijke **ruigte** overgang met de boshoek. Door de oriëntatie op de zonnekant verkrijgen we zo een interessante luwe zoom. In de ruigte en de boshoek die nog in ontwikkeling is, maaien we smalle looppaden uit om de bewegingen te kanaliseren. Deze zijn zeer aantrekkelijk voor de kinderen. Langs de hooilandpercelen zijn lage afsluitingen met dikke wilgentakken op paaltjes voorzien. De poel is rondom afgesloten en enkel onder begeleiding toegankelijk.

ve bedenkingen” over het project. Door gebrek aan ouderparticipatie bleef alles traag verlopen. Een te beperkte betrokkenheid van een aantal leerlingen en onduidelijke afspraken hadden soms als gevolg dat er meermaals dingen terug werden afgebroken. Ook het beheer en de

met een knotwilgenrij en een beukenhaag voor een afscheiding met het speelveld.

Het gedeelte waar het **hooiland** zich ontwikkelt is ook afgegraven. Het was de bedoeling dat de zwarte aarde ongeveer volledig werd verwijderd maar dit is (door tijdsgebrek?) maar ten dele gebeurd. Dit had als gevolg dat het nu handmatig moet (veel extra werk!). Het perceel met zandleembodem werd ingezaaid met akkerkruiden (voor een bloeieffect het eerste jaar) en andere wilde planten. De bestaande zaadbank gaf weinig meerwaarde. Er werd bewust gekozen voor vrij gewone planten die plaatselijk ook in de betere bermen voorkomen (duizendblad, brunel, margriet, pinksterbloem...) De meest ‘speciale’ plant is grote rate-laar. Door de verstoring kwam er ook

Ontwikkeling

Door een sponsorloop van de leerlingen hadden we ondertussen een vrij ruim budget van ongeveer 1500 euro. In de aanlegfase kwamen geregeld klassen meewerken aan de aanleg. Om de groepjes te kunnen verspreiden gebeurde dit tegelijkertijd op verscheidene plaatsen op het terrein. Stilaan kregen de percelen hun structuur en uitbouw.

Omdat alles redelijk traag gaat en de klassen vaak maar één keer kwamen bleven meerdere stukken echter langere tijd onafgewerkt. Voor velen bleef het ook te lang onduidelijk wat het zou worden. Er ontstond dan ook ongerustheid binnen het team over mogelijk extra werk voor de leerkrachten. Tijdens deze langdurige “werffase” ontstonden er in de wandelgangen heel wat “minder positie-

organisatie liep niet altijd even vlot. Het derde werkjaar zijn we er toch met heel wat extra input in geslaagd om wat bestempeld werd als een eerder slordige plaats te laten evolueren tot een toonbaar geheel. Op de eerste opentuin dag kregen we zeer veel positieve respons van de bezoekers. De leerlingen waren toen al langer overtuigd van de meerwaarde van het project. Ze kwamen vaak spontaan helpen, exploreerden, speelden en genoten van alles wat in de tuin voor handen is.

Deze winter werden er nog een **labyrint** en een **wilgenhut** geplant. Dit betekent stilaan het einde van de aanlegfase. We hopen nog een lemen oventje te zetten. De leem ligt alvast klaar. De drukke jaren met combinatie van beheren en aanleg-

gen lijken langzamerhand voorbij. Door het arbeidsarme concept liggen de rustiger jaren in het verschiet. Ondertussen krijgt het project stilaan zijn verdiende plaats. Bij de leerlingen gebeurt dit natuurlijk spontaan. Zowel spelen, leren als werken gebeurt er met groot plezier. De leerkrachten zien nu ook het

enorme potentieel. Er komt ook meer structuur in de werking. Dankzij het systeem van peterschappen over tuindelen of klussen is het nu duidelijker voor de klassen wat ze wanneer kunnen doen.

We werken ook verder aan gerichte educatieve activiteiten zoals wateronderzoek, kriebelbeestjes, determineren, natuurbeleving enz. Zo zal alles geïntegreerd geraken in het schoolwerkplan en een bijdrage leveren tot verbreding binnen de school.

Spring-zaad!!!

Twee jaar geleden kwam ik tijdens een zoektocht naar financiering voor gelijkaardige projecten in contact met de vzw GREEN Belgium waar ik nu werk. De Leuvense milieudienst die al langer met deze organisatie samenwerkte rond het thema "water" kende het bestaan van ons project. Zo kreeg GREEN de vraag

om een voorstel uit te werken. We kozen er voor om een vijftal scholen gedurende drie jaar intensief te ondersteunen. Dit zowel via stuurgroepbegeleiding als op het terrein met ouders en leerlingen. Na drie jaar moet de school een duurzaam tuinproject hebben en sterk genoeg staan om zelf verder te kunnen gaan. Sinds twee jaar ondersteunt de stad Leuven het project zodat er jaarlijks € 250 is voor de school en 7 halve dagen voor begeleiding op maat. Meerdere scholen vragen ook een éénmalig advies.

Zo blijkt dat zaadjes inderdaad kunnen springen in de schooltuinwereld. Hopelijk ontkiemen er nog in andere steden en gemeenten.

Onlangs deden we een schriftelijke **bevraging** bij ouders, leerlingen en leerkrachten: aan de kinderen vroegen we hun over verscheidene onderdelen van het tuindeel en natuordeel of ze er graag werkten, ze er iets van leerden en ze er op ontdekking gingen, van het speeldeel of ze er graag speelden en er veel kwamen. Elk deel lijkt zo wat zijn liefhebbers te kennen. De delen waar de leerlingen peterschap over hadden werden duidelijk meer gewaardeerd. Bij de speeldelen is de creahoek vooral populair bij de jongere kinderen. De kinderen zijn overwegend tevreden met de heemtuin, vooral het eerste studiejaar wil graag meer dieren. Een meerderheid 'speelt anders'

in de heemtuin en willen er graag meer klasactiviteiten doen. Ouders zijn overwegend positief, nooit negatief. Redenen zijn vooral: respect voor natuur en omgeving, verantwoordelijkheid en kansen tot natuurbeleving. Opvallend is dat er meerdere ouders vinden dat de heemtuin niet kan bijdragen tot het behalen van de leerdoelen, op vlak van bijdrage aan sociale en creatieve ontwikkeling is dit minder merkbaar. De ouders van kinderen uit de actieve klassen nemen geregeld zelf een kijkje in de tuin, hun kinderen vertellen thuis ook over het project. Een ruime meerderheid vindt dat de heemtuin bijdraagt tot een positieve sfeer. Meerdere ouders blijken nu bereid om eens een handje toe te steken. Van de leerkrachten is er nog onvoldoende info om significante uitspraken te doen.

Op 9 juni ontvingen we een grote springzaaddelegatie uit Nederland. Op 11 juni is de tuin officieel geopend voor een groot publiek!

Kris van Ingelghem, historicus, is als ouder betrokken geraakt bij de school van zijn kinderen en nam het initiatief voor de hierboven beschreven schooltuin. Inmiddels is hij ook professioneel werkzaam als projectcoördinator in de nme-sector. Actief in Brussel en Leuven. Kris@greenbelgium.org
Op de weblog <http://heemtuin-hertogkarel.blogspot.com/> vind je nog meer info en vele foto's.